ET KLASSELOKALE I 1907. Den gammeldags lærer, der forsøgte at terrorisere eleverne med trusler, hån og øretæver eksisterede endnu men fik efterhånden modvind.

ET BØRNEASYL I HORSENS I 1950. Asylerne var for arbejderklassens børn. Her var der flere børn og færre voksne per barn end i børnehaverne, som var for borgerskabets børn. Dengang var der 527 daginstitutioner på landsplan, og ca. 6 % af alle danske børn gik i daginstitution.

TIL KAMP FOR TRADITIONERNE

Rend mig i traditionerne. Titlen på Leif Panduros roman fra 1958 kunne være mantraet for de seneste 30 års uddannelsespolitik. Vi har haft fokus på at være klare til fremtiden, og vi har anset pædagogikkens arvegods for at være en klods om benet. Nu er traditionerne på vej tilbage, og konservative strømninger i pædagogikken retter blikket bagud. Men hvad er det egentlig, vi er rundet af? Er historien et tag selv-bord, der leverer skyts til en hvilken som helst fortælling om nutiden? Kampen *for* traditionerne bliver også en ideologisk kamp *om* traditionerne.

Af Carsten Henriksen

På Rønshoved højskoles hjemmeside kan man læse et såkaldt dannelsespapir med titlen *Hvorfor danne?* Heri opfordrer Rønshovedgruppen, der består af teologer og andre intellektuelle, til kulturkamp. "Vi er trætte af at leve i en 'verden af muligheder', uden en glødende kerne, uden et bankende hjerte af nødvendighed", hedder det. Gruppen ønsker at genoplive et kristent nationalt fællesskab og genfinde kvaliteterne i vores egen kultur, der forfalder, mens multikulturalismen, autoritetstabet og manglen på historisk bevidsthed breder sig. Gruppen opløste sig selv i 2016, men højskolen afholder stadig årlige folkemøder under titlen *Dannelse til tiden*.

Dannelse er da også oppe i tiden. I 2017 pønsede daværende uddannelses- og forskningsminister Søren Pind på at indføre et nyt filosofikum på danske universiteter, der skulle give de studerende et stærkere fundament af dannelse og almen viden. På Sorømødet samme år talte undervisningsminister Merete Riisager om, at der skal mere fokus på dannelse i folkeskolen. Og i foråret 2018 lancerede børne- og socialminister Mai Mercado en opdragelsesdebat.

At en konservativ minister taler om opdragelse, er måske ikke så overraskende, men ifølge Jens Erik Kristensen, lektor ved DPU, Aarhus Universitet, viser disse eksempler, hvordan vi i dag befinder os i en strøm af forskellige former for pædagogisk konservatisme, der rækker langt ud over partipolitik. Han ser det som en modstandsbølge mod de mange reformer i vores skole- og uddannelsessystem og mod uddannelsespolitikkens blinde fokus på at forberede os på fremtiden. Det er blevet tid til at hente det pædagogiske arvegods frem fra glemslen. ›

Dannelse er oppe i tiden: I september 2018 lancerede regeringen sit udspil *Folkets skole: Faglighed, dannelse og frihed - Justeringer af folkeskolereformen.*

"Vi ser i dag en udbredt reformtræthed i hele det pædagogiske system. Der aftegner sig konstant nye fremtidige scenarier, som man krampagtigt forsøger at tilpasse uddannelsessystemet til. Lige nu taler alle om disruption og robotisering, mens fremtiden for ikke så længe siden handlede om globalisering og vidensøkonomi. Gennem 20-30 år er det en transnational uddannelsespolitik, der har sat standarderne for skolen. Vi har haft uddannelsesblikket stift rettet mod fremtiden og sammenlignet os med andre lande uden skelen til de traditioner, der har været bærende for skolen herhjemme. Det er derfor ikke så mærkeligt, at vi nu ser en konservativ besindelse på de pædagogiske traditioner, og på hvad der fortsat er værd at samle på fra disse," siger Jens Erik Kristensen.

Pædagogik er konservativ

Ifølge Jens Erik Kristensen er det dog ikke kun pædagogikken i dag, der er konservativ. Pædagogik har altid haft en konservativ dimension.

"Pædagogik har fra tidernes morgen haft som formål at reproducere et givent samfunds orden og dets kultur for næste generation. Pædagogikken er i den henseende også bevarende. Men når vi de sidste 30 år har haft svært ved at få øje på dette væsenstræk ved pædagogikken, skyldes det de nærmest permanente reformer, som har kendetegnet det pædagogiske område. Denne reformiver er et særligt markant udslag af pædagogikkens anden dimension, nemlig at den også altid har et mellemværende med fremtiden. Opdragelse, dannelse og undervisning i skolen sker jo altid på forventet efterbevilling: Vi lærer børnene noget nu med henblik på, hvad vi mener, de har brug for, når de senere hen skal stå på egne ben og klare sig i livet og på arbejdsmarkedet," siger han.

Nyt liv til gamle begreber

Den konservative besindelse viser sig bl.a. i opblomstringen af de klassiske pædagogiske grundbegreber: Opdragelse, dannelse og undervisning, der længe har levet en trængt tilværelse i skyggen af nytilkomne begreber, der ikke stammer fra pædagogikken.

"I en årrække har begreber som læring og kompetencer ryddet bordet og domineret den pædagogiske tænkning, men nu ser vi, hvordan pædagogikkens klassiske grundbegreber bliver rehabiliteret. Mest synligt måske begrebet om dannelse, der er kommet på alles læber igen, også undervisningsministerens. Det kan godt være, at der ikke er konsensus om, hvad dannelse så er, men der er tilsyneladende enighed om, at vi har brug for et sådant normativt begreb, hvis vi ikke kun vil tale om lærings- og kompetencemål i skolen, men også om skolens formål," siger Jens Erik Kristensen.

Også et gammelt dansk og nordisk begreb som kundskaber er måske ved at genindtage sin plads på den pædagogiske scene. Kundskaber har været et kerneord i den danske skole og har indgået i folkeskolens formålsparagraf siden 1814.

"I sin oprindelige historiske betydning er kundskaber et flertydigt og langt bredere begreb end den triade af 'viden, færdigheder og kompetencer', som vi i dag har erstattet det med. At have eller tilegne sig kundskaber handler bl.a. om at få et fortrolighedsforhold til sin viden om verden og til den måde, man bruger sin viden på og integrerer den i sin bredere horisont og erfaring af verden," siger han og forklarer, at pædagogik historisk set grundlæggende har handlet om at bibringe næste generation bestemte kundskaber og egenskaber gennem opdragelse, dannelse og undervisning.

"Solide kundskaber er forudsætningen for at udvikle personlige og moralske egenskaber, ligesom de moralske egenskaber og dyder er afgørende for, hvordan man tilegner sig og bruger sine kundskaber. De klassiske pædagogiske begreber har altså fat i noget, der fortsat angår os, fordi de er etiske i deres grundtematik. Det kommer også til udtryk fra en lidt uventet kant, når OECD i sit Education 2030-program ikke blot taler om viden og færdigheder, men også om værdier og holdninger, og når 'character' – altså karakterdannelse – fremhæves som den tredje dimension i fremtidens Four-Dimensional Education," siger Jens Erik Kristensen.

I modsætning til de pædagogiske grundbegreber er uddannelse et værdineutralt begreb. Uddannelse handler om, hvordan det enkelte individ kvalificerer sin arbejdskraft og specialiserer sig for at kunne varetage et bestemt fag eller en bestemt profession. Derfor dur uddannelse ikke som overbegreb inden for det pædagogiske område, mener Jens Erik Kristensen.

"Man kan se den aktuelle besindelse på de normative pædagogiske grundtemaer og på de nationale pædagogiske traditioner som en forståelig reaktion, dels på de transnationale sammenligninger og standarder i uddannelsespolitikken, dels på det, jeg vil kalde pædagogikkens nihilisme: lærings- og kompetencemål uden retning. Nihilismen viser sig fx i det værditomme læringsbegreb, der ender med at sige, at du skal lære at lære. På den baggrund er det forståeligt, at nogen begynder at bekymre sig om at bevare det, som de hævder er ved at gå tabt, og det er derfor, vi ser forsøgene på at synliggøre eller konstruere særlige danske pædagogiske traditioner," siger Jens Erik Kristensen.

Striden om traditionen

For konservatismens fortalere er nutidens uddannelsespolitik reformivrig, globalt orienteret og traditionsløs. Men hvad enten man ser den historiske udvikling som forfald eller fremskridt, konstruerer man et billede af fortiden, som ikke altid holder for en nærmere granskning, lyder det fra Christian Sandbjerg Hansen, lektor ved DPU, Aarhus Universitet.

"Historien bliver typisk brugt i politiske kampe. Men de konkrete historiske studier af fortiden viser som regel, at tingene ikke var så sort-hvide, som man ofte liner dem op i disse kampe," siger han.

»Nihilismen viser sig fx i det værditomme læringsbegreb, der ender med at sige, at du skal lære at lære. På den baggrund er det forståeligt, at nogen begynder at bekymre sig om at bevare det, som de hævder, er ved at gå tabt, og det er derfor, vi ser forsøgene på at synliggøre eller konstruere særlige danske pædagogiske traditioner.«

Jens Erik Kristensen

KONSERVATISME

Fra det latinske ord 'conservare', der betyder at bevare noget i en situation, hvor verden forandrer sig. Som politisk ideologi er konservatisme opstået i lyset af Den franske revolutions (1789) radikale brud med den eksisterende kultur og samfundsorden og dens traditioner.

TILBAGE TIL **DANSK SKOLETRADITION** – MEN HVILKEN?

REFORMATION
De danske pædagogiske traditioner udgår fra Reformationen. Christian 3.'s lov Kirkeordinansen fra 1537-39 var også den første danske skolelovgivning med egentlige pædagogiske intentioner.

PIETISME
I 1700-tallets pietisme lagde skolelovgivningen stadig vægt på, at børnene skulle undervises og opdrages ud fra Martin Luthers Katekismus, men vi ser her for første gang forestillinger om, at barnet selv skal ville det – være motiveret for at lære, ville vi sige i dag.
Ifølge Den Blå Betænkning - Undervisningsvejledning for Folkeskolen fra 1960, der blev Folkeskolens reformpædagogiske bibel, er det først og fremmest 'skolens opgave at fremme alle muligheder for, at børnene kan vokse op som harmoniske, lykkelige og gode mennesker'. Teologen P.G. Lindhardt var stærkt kritisk over for Den Blå Betænkning og kaldte den i 1962 for "humanistisk sekulariseret pietisme". Hans kritik identificerer en pædagogisk tradition, der forbinder pietisme og reformpædagogik.

N.F.S. GRUNDTVIG OG CHRISTEN KOLD
Grundtvig og Kolds tanker i 1800-tallet om høj- og friskoler, skolen for livet, livs- og folkeoplysning har en fremtrædende plads i den danske pædagogiske selvforståelse. Desuden også deres tanker om skolen som element i en folkelig dannelse, og om den nære skole, hvor forældrene også deltager. Christen Kold så friskolerne som forældrenes tilbageerobring af skolen fra staten.
At forældrene skal være en del af børnenes skolegang og engagere sig i den, ligger dybt i den danske tradition.
Også den særlige danske 'seminarietradition' har været præget af Grundtvig og Kold. Vi ser ikke blot lærere som faglærere eller undervisningseksperter, men som mennesker, der er personligt dannede til at blive lærere. Denne tradition er også forklaringen på, at Danmark indtil nu aldrig har haft en egentlig akademisk læreruddannelse.

REFORMPÆDAGOGIK
Oprindelig en tysk betegnelse, der vinder indpas i Danmark i mellemkrigstiden. I begyndelsen knyttet til tanker om det naturlige barn og elevernes frie udvikling. Efter Anden Verdenskrig orienterer reformpædagogikken sig i højere grad mod USA og John Deweys tænkning, og spørgsmålet om demokrati kommer i centrum.

DEMOKRATI OG PLURALISME
Hvor både Grundtvig, Kold og reformpædagogikken uomtvisteligt har haft indflydelse på skoletænkningen i Danmark, kan det derimod diskuteres, om de er del af den samme tradition. De har begge en aktie i den danske skolelovgivning fra 1975, hvor demokrati skives ind i formålsparagraffen, mens det er mere usikkert, om de også har det i det nye pluralistiske værdigrundlag, der erstatter værdien om den kristne enhedskultur, der ellers havde domineret siden Reformationen.
I dag står der i skolens formålsparagraf, at 'skolens virke skal være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati'. Det betyder også, at skolen ikke længere skal opdrage, undervise og danne til bestemte værdier. I kølvandet på den udvikling ser vi nu kritikken af, at skolen ikke udstikker en etisk og moralsk retning.

Kilde: Jens Erik Kristensen

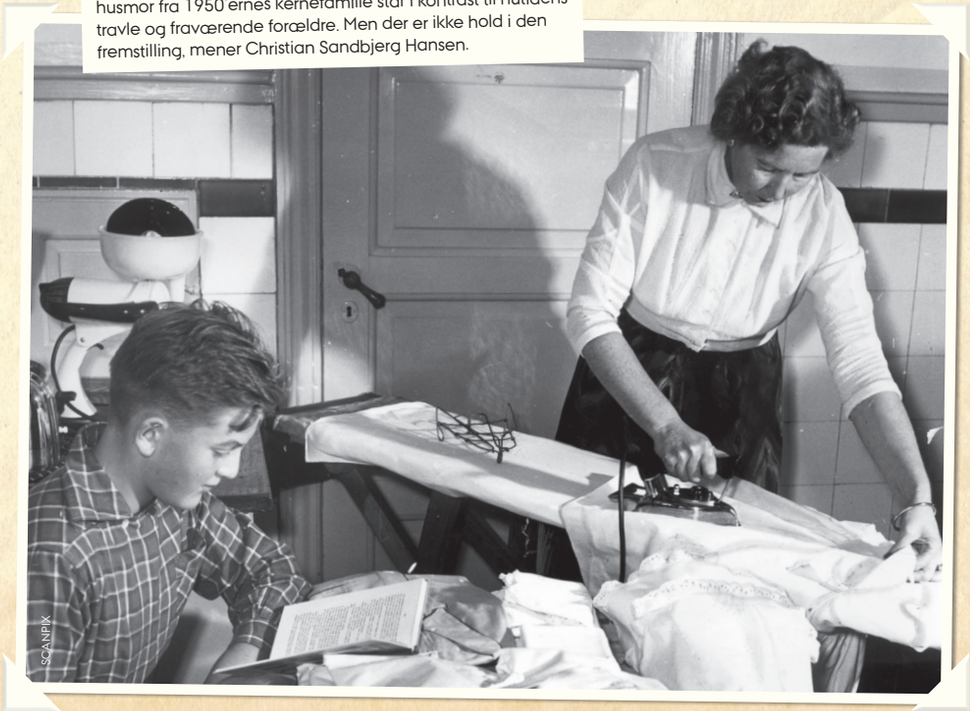

Fortællingen om den hjemmegående og nærværende husmor fra 1950'ernes kernefamilie står i kontrast til nutidens travle og fraværende forældre. Men der er ikke hold i den fremstilling, mener Christian Sandbjerg Hansen.

Titlen på den amerikanske historiker Stephanie Coontz' bog fra 1992 *The Way We Never Were: American Families And The Nostalgia Trap* er nærmest et billede på det misforhold, der ofte er mellem historien og vores brug af den. Selvom bogen handler om familiemønstre i USA, kan pointen overføres til danske forhold, mener Christian Sandbjerg Hansen: Den kernefamilie, som nogle mener, vi heldigvis har lagt bag os som norm, men som andre begræder tabet af og gerne vil genoplive, har måske nok været et dominerende ideal. Men det er usikkert, hvor udbredt den egentlig har været som faktisk levet liv.

"Idéen om den klassiske kernefamilie, der gik i opløsning, da kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet, og børnene pludselig ikke længere blev passet af mor derhjemme, er et godt eksempel på en tradition, der konstrueres til at passe ind i en nutidig værdikamp. Formuleringen 'kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet' placerer alle kvinder i samme kategori og antyder, at det hele skete på én gang og overalt i samfundet. Den bidrager til forestillingen om, at vores samfund er homogent og skjuler de sociale forskelle, fx at nogle kvinder længe havde arbejdet uden for hjemmet, da 'kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet', og at der stadig er 'hjemmegående kvinder', men at der er stor forskel på, om de går hjemme i Hellerup eller Gellerup," siger Christian Sandbjerg Hansen.

På samme måde er der ikke hold i forestillingen om, at moderen i denne sagnomspundne kernefamilie engagerede sig dybt i sit opdragelsesansvar og var omsorgsfuldt nærværende dagen lang i modsætning til vore dages travle og fraværende forældre.

"Det er ikke en tid, der reelt har eksisteret som udbredt og almen praksis. Børnene var i høj grad overladt til sig selv, de legede med andre børn eller bare sig selv, de blev passet af deres søskende, og nogle var faktisk også i institution. Hvis man undersøger børneopdragelse i 'det gyldne årti' 1950'erne, kommer resultatet virkelig an på, hvor man kigger hen i samfundet. Og sådan er det hele vejen rundt. Alle, der analyserer historisk forandring over længere tid, ved, at det er besværligt, for det er ikke kun det fænomen, man analyserer, der forandrer sig, men også hele konteksten og samfundsstrukturen," siger Christian Sandbjerg Hansen.

Ny paternalisme

Beslægtet med konservatisme er ifølge Christian Sandbjerg Hansen den nye paternalisme, vi i dag ser en række tegn på i både social- og ›

uddannelsespolitik og i den pædagogiske tænkning i det hele taget. Paternalisme handler i bund og grund om, at man søger at genoprette det, som man forestiller sig var tidligere tiders disciplin og orden. Man kalder på respekt for autoriteter og på en 'stærk mand', en faderfigur, der kan supplere eller erstatte velfærdsstatens 'moderlige omsorg'.

"Staten og dens institutioner ændrer karakter. I ungdomskriminalitetspolitikken vil man sætte hårdt mod hårdt – 'alle handlinger har konsekvenser', som regeringen kaldte sit udspil fra 2017 til reform af indsatsen mod ungdomskriminalitet, og som grundlæggende handler om at flytte håndteringen af unge lovovertrædere fra det sociale hjælpesystem til det juridiske domstolssystem. Man taler om en fast hånd, om nul-tolerance, om unge uden for pædagogisk rækkevidde, om at vi må beskytte os selv osv.," siger Christian Sandbjerg Hansen.

Denne paternalistiske tankegang er også en del af skoledebatten.

"Vi ser, at nogen efterlyser klasseledelse og mere disciplin i skolen som løsning på problemer med uro i klassen, og at forældre lever op til deres ansvar og opdrager børnene. Der bliver talt om lærer- og forældreautoritet og om straf: Forældrene kan trækkes i børnepenge, hvis deres børn ikke opfører sig ordentligt. Bag alt dette ligger en forfaldshistorie om, at børn engang var velopdragne både hjemme og i skolen, at forældrene dengang var sig deres ansvar bevidst, at forældreautoriteten var ukrænkelig, og at der må en 'stærk mand' til for at genoprette det moralske forfald," siger Christian Sandbjerg Hansen.

Den sorte skole og rundkredspædagogikken

Det giver også associationer til 'den sorte skole', der nærmest er blevet kanonisk metafor for den danske folkeskole frem til 1960'erne.

"Det er indlysende, at 'den sorte skole' ikke er nogen særlig historisk præcis måde at beskrive skolen på. Det er derimod en effektiv retorisk figur, der kunne bruges til at legitimere politiske reformer af skolen. Omvendt blev den såkaldte reformpædagogik selv gjort til fjendebillede som rundkredspædagogik, fx af daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen i Folketingets åbningstale i 2003. Både 'den sorte skole' og 'rundkredspædagogik' er eksempler på, at man gør en bestemt skoletradition til et spøgelse og bruger det i aktuelle politiske kampe," siger Christian Sandbjerg Hansen.

Han mener, det er et problem, når også den pædagogiske forskning konstruerer traditioner, der er historisk upræcise og baseret på et spinkelt empirisk grundlag. Det hænger sammen med et andet problem: Historiske studier fylder meget lidt i den pædagogiske forskning herhjemme, selvom den ellers over en bred kam bekender sig til vigtigheden af kulturelle kontekster og historiske perspektiver.

> »Formuleringen 'kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet' placerer alle kvinder i samme kategori og antyder, at det hele skete på én gang og overalt i samfundet. Den bidrager til forestillingen om, at vores samfund er homogent og skjuler de sociale forskelle, fx at nogle kvinder længe havde arbejdet uden for hjemmet, da 'kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet', og at der stadig er 'hjemmegående kvinder', men at der er stor forskel på, om de går hjemme i Hellerup eller Gellerup.«
>
> Christian Sandbjerg Hansen.

"Konsekvensen er, at vi ofte støder på udtryk som 'vi ser i stigende grad', 'til forskel fra tidligere' og 'nutidens unge', hvor der er indbygget historiske antagelser om forandring, der reelt ikke er blevet undersøgt," siger han.

Det er ganske vist omstridt blandt historikere, hvorvidt vi kan undersøge historien på dens egne præmisser uden om vores nutidige forståelseshorisont og aktuelle perspektiver, og om det overhovedet bør være et ideal for den historiske erkendelse. Uanset hvad er det et problem for den pædagogiske forskning, at den ikke har flere historiske studier at trække på, mener Christian Sandbjerg Hansen.

"Alle disse stereotype forestillinger, vi har om historiske forandringer – hvad enten det er i form af forfalds- eller fremskridtsfortællinger – som kommer af, at vi reelt ikke har undersøgt sagen historisk, betyder, at vores beskrivelse af nutiden og de forandringer, der har ført frem til den, ofte er dårligt underbygget. Historien leverer jo skyts til den politiske debat, og jo dårligere underbygget vores brug af historien er, desto nemmere bliver det at manipulere debatten," siger han og pointerer, at han ikke er ude på selv at konstruere en forfaldshistorie om, at vi i gamle dage var historisk bevidste, men i dag er historieløse eller bruger den efter forgodtbefindende.

"Men jeg vil gerne opfordre til, at vi i højere grad opdyrker det historiske i egen ret, på trods af alle de metodiske og erkendelsesteoretiske udfordringer, der knytter sig til den ambition. Det vil basalt gøre os klogere på, hvordan forandrings- og bevaringsmekanismer fungerer, og hvad der er op og ned i den måde, traditioner og forandringer tolkes på i aktuelle politiske kampe og ideologier, uden at det handler om at vende tilbage til 1800-tallets idé om historievidenskaben som et spejl, vi holder op for fortiden, så vi kan gengive den 1-1 som den virkelig var," siger Christian Sandbjerg Hansen.

Gengangeren Grundtvig

N.F.S. Grundtvigs (1783-1872) enorme forfatterskab og hans tanker om folk, folkeoplysning og frihed, om demokrati, skole og pædagogik samt meget andet er et særligt stærkt eksempel på en national tradition, der deler vandene. De fleste er enige om, at det er et bevaringsværdigt klenodie, men enigheden hører op, når man spørger, hvorfor det skal bevares, hvilken historisk betydning det har haft, og hvad der gør det aktuelt i dag.

I Dansk Litteraturs kanon fra 2004 optræder Grundtvig på den obligatoriske liste af danske forfattere, danske børn skal præsenteres for i grundskolen. I den danske kulturkanon fra 2006 med 108 danske kunstværker, der blev vurderet som centrale for den danske kulturarv, er Grundtvig repræsenteret med digtet *De levendes land*. I Demokratikanonen fra 2008 er Grundtvigs navn med på listen over de 35 danske og internationale tænkere og historiske strømninger og begivenheder, som den daværende regering mente var vigtige for at forstå de principper om frihed og folkestyre, som det danske samfund bygger på. I det nyeste skud på kanonstammen, Danmarkskanonen fra 2016 med 10 værdier for fremtidens samfund, er Grundtvig også med. Værdien frisind bliver forklaret med henvisning til Grundtvigs ord om 'Frihed for Loke såvel som for Thor'. Også værdien Folkeoplysning, som

I Demokratikanonen er Grundtvig med på listen over de 35 danske og internationale tænkere, som den daværende regering mente, var vigtige for at forstå de principper om frihed og folkestyre, som det danske samfund bygger på. Her ses tidligere V og K ministre Per Stig Møller, Brian Mikkelsen og Bertel Haarder ved præsentationen af den på Christiansborg i marts 2008.

HVEM ER FOLKET?

Byrd og blod er Folke-Grunde,
Ikke Luft og mindre Staal,
Fælles Ord i Folke-Munde
Det er Folkets Modersmaal,
Som det klinger, som det gløder,
Saa hos Danskere og Jøder
Holder det i skjulte Baand
Luftens eller Himlens Aand!
Svar ei fattes Skoven!

Til et Folk de alle hører,
Som sig regne selv dertil,
Har for Modersmaalet Øre,
Har for Fædrelandet Ild;
Resten selv som Dragedukker
Sig fra Folket udelukker,
Lyse selv sig ud af Æt
Nægte selv sig Indfødsret!
Svar ei fattes Skoven!

Fra Folkeligheden (1848) af N.F.S. Grundtvig

Grundtvig præsenteres som ophavsmand til, var med blandt de oprindeligt 20 værdier, danskerne kunne stemme på.

Grundtvig er altså svær at komme uden om, når vi skal forstå, hvilke traditioner vi er rundet af, og hvilke værdier vores nationale fællesskab bygger på. En kanon handler i sagens natur om at bevare noget fra fortiden, som vi mener har værdi for eftertiden, og Grundtvig ser ud til at have kanonisk status.

Ifølge Claus Haas, lektor ved DPU, Aarhus Universitet, bør vi dog være varsomme med at glorificere Grundtvig og overdrive hans faktiske betydning for den danske grundskole. Grundtvigs konkrete indflydelse på skolen er mindre, end vi gør den til.

"Hans tanker har ikke spillet nogen væsentlig rolle i den danske skole, som den blev opbygget fra midten af 1800-tallet og frem. Det var en dogmatisk og statslig autoritær skole. Han nævnes, men fylder ikke meget i det store værk *Dansk Skolehistorie* fra 2015, hvor det mere er Christen Kolds friskoletanker, der bliver tillagt betydning. Hvis vi ser på tiden efter 1970, som femte bind af *Dansk Skolehistorie* omhandler, så bliver han slet ikke nævnt. Betyder det, at Grundtvig herefter har udspillet sin rolle som skoletænker? Måske ikke, men det betyder i hvert fald, at vi skal være kritiske, når han bliver trukket ind som den røde tråd i dansk skoletradition," siger Claus Haas.

For ham består det interessante ved Grundtvig i dag ikke i at grave ind til kernen af den historiske figur og præsentere eleverne for den sande Grundtvig.

"Fra mit historiedidaktiske perspektiv er kernen ved Grundtvig den indre splid i de måder, han bliver brugt på i dag. Modsætningerne i Grundtvigs astronomiske forfatterskab skriver sig ind i nogle væsentlige demokratiske udfordringer i nutiden. På den måde bliver han vigtig for os i dag. Det er ikke sikkert, det er den betydning, han selv ønskede at få, men i forhold til at forstå yderpolerne i, hvordan man kan tænke det at tilhøre et folk, bliver han en central del af vores demokratiske dannelse i dag," siger Claus Haas.

Hvilken slags folkelighed?

Grundtvigs tanker om, hvad der gør danskerne til et folk, har fået nyt liv i 2000-tallet, fordi national identitet og fællesskab ikke længere kan tages for givet i et flerkulturelt samfund.

"Mange opfatter Grundtvigs folke- og nationsbegreb som et særligt stykke demokratisk arvegods. Man opfatter det som antielitært, og det antielitære er blevet en vigtig faktor i den demokratiske og politiske kultur i Danmark. Nogen vil gerne se folket og nationen som noget, der er vokset frem nedefra. Det er her, Grundtvig bliver inspirationskilde. Han tog afstand fra den lærde latinskole og talte for vækkelse af en etnisk-dansk folkelighed, der bl.a. blev udmøntet gennem højskolebevægelsens identitetspolitik. Han skrev mytisk om folkets oprindelse og kobler nordisk mytologi, kristendom og folk sammen, så det bliver en etno-national religiøs bevægelse," siger Claus Haas.

Og hvis man læser Grundtvigs digt *Folkeligheden* fra 1848, peger han på to vigtige komponenter i den politiske dannelsestænkning, mener Claus Haas.

"På den ene side taler Grundtvig om friheden for enhver til at vælge at være del af den danske nation. På den anden side taler han om et dansk folk som et biologisk, kulturelt og sprogligt betinget fællesskab, som ikke-etniske danskere ikke kan blive en del af, uanset om de måtte ønske det," siger Claus Haas og forklarer videre:

"Det første knytter sig til et liberalistisk dannelsessyn, hvor Grundtvig lægger vægt på det enkelte individs viljebestemte tilknytning, båret af personlig frihed: 'Til et Folk de alle hører, som sig regne selv dertil'. Det passer ind i en liberal kosmopolitisk kultur og giver åbenlyst også plads til flygtninge og indvandrere i et nationalt fællesskab. Andre derimod mener, at den tankegang netop er et angreb på selve dannelsestænkningen. De tilhører den kulturkonservative højrefløj og genopliver Grundtvig, fordi de hos ham mener at finde det sande og ægte danske nationsbegreb. Hvor det at tilhøre et nationalt fællesskab både skal forstås som et kulturelt og sprogligt tilhørsforhold, men også som et biologisk, når han taler om 'blod og byrd'. Danskhed er her ikke længere noget, man vælger, men noget, man som etnisk dansker har førsteret til, fordi man er født ind i det," siger Claus Haas.

Det er ikke, fordi Grundtvig kan tages til indtægt for den ene eller den anden position, at han bliver vigtig i dag – men fordi han kan

»Der ligger en vigtig didaktisk og faglig opgave – en politisk dannelsesopgave, kunne vi også kalde det – i at gøre elever i skole- og uddannelsessystemet opmærksomme på de to modstridende tendenser i brugen af Grundtvig i den politiske kultur i Danmark. En opgave, der knapt så meget handler om Grundtvig selv, men om hvad han kan bruges og misbruges til.«

Claus Haas

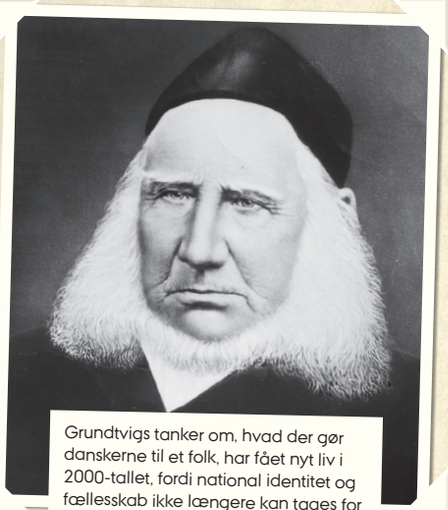

Grundtvigs tanker om, hvad der gør danskerne til et folk, har fået nyt liv i 2000-tallet, fordi national identitet og fællesskab ikke længere kan tages for givet i et flerkulturelt samfund.

tages til indtægt for dem begge, mener Claus Haas. Det er den indre modsætning i fx digtet om Folkeligheden, der gør ham aktuel.

"Digtet symboliserer et skisma. På den ene side er det en hyldest til et liberalt frihedsbegreb, på den anden side til en national dannelsestænkning, som man kan kalde for etnokrati, fordi den både vil forsvare demokratiet og en etnisk–national renhed og anser de to forsvar for at være sider af samme sag. Det er vel at mærke en identitetspolitisk konflikt, der presser sig på mange andre steder end i Danmark. Der ligger en vigtig didaktisk og faglig opgave – en politisk dannelsesopgave, kunne vi også kalde det – i at gøre elever i skole- og uddannelsessystemet opmærksomme på de to modstridende tendenser i brugen af Grundtvig i den politiske kultur i Danmark. En opgave, der knapt så meget handler om Grundtvig selv, men om hvad han kan bruges og misbruges til. Det er vigtigt at forholde sig til, når man i dag taler om elevers politiske dannelse," siger Claus Haas og pointerer en indre splid i vores demokrati, som indvandringen har aktualiseret.

"Kan indvandrere og flygtninge blive en del af det nationale fællesskab, hvis de ønsker at vælge det til ud fra deres personlige frihed? Eller kræver det mere end integration, nemlig fuldstændig kulturel og sproglig assimilation, som vel er det tætteste den befolkningsgruppe kan komme på 'blod og byrd'?"

Ifølge Claus Haas er der i den ene version af Grundtvigs folkebegreb i praksis kun plads til etniske danskere i det nationale fællesskab.

"Dette monokulturelle fællesskab og etnokratiet, som Grundtvig altså kan bruges til at understøtte, matcher simpelthen ikke virkeligheden i dag, hvor flere kulturer gør sig gældende i samfundet. Når vi trækker Grundtvig ind som nationalt klenodie i skolen, skal vi derfor være opmærksomme på den indre modsætning i hans tænkning, hvis skolen skal leve op til sit navn om at være en demokratisk skole for alle."

Klædt på til disruption

Ligesom den pædagogiske konservatisme er en reaktion på et fremtidsfokus, der vil forandre og bryde med fortiden, kan konservatismen omvendt være tilbøjelig til at være blind for fremtiden.

"Hvis man ser på fx OECD's dagsordner for skole og uddannelse, har de handlet om at se fremad i et globalt perspektiv og glemme alt om kulturelle forskelle og nationale traditioner. Men den omvendte forglemmelse kan man finde på den konservative fløj, hvor man taler om dannelse som pædagogikkens formål, men nogle gange ignorerer, at der findes et arbejdsmarked, som til syvende og sidst er dér, alle skal lande, og som vi derfor også er nødt til at klæde folk på til," siger Jens Erik Kristensen.

I 2017 nedsatte regeringen Disruptionrådet eller, som det også hedder, Partnerskabet for Danmarks fremtid. Under mottoet 'Forlæns ind i fremtiden' skal Disruptionrådet 'finde svar på, hvordan vi trygt kan gå fremtiden i møde – en fremtid præget af forandringer ' på en måde, vi ikke har kendt tidligere."

Men hvordan klæder vi folk på til disruption-fremtiden?

"Disruption er pædagogisk interessant, for hvis fremtidens arbejdsmarked først og fremmest vil være kendetegnet ved pludselige og uforudsigelige teknologiske forandringer, giver det ikke mening at forsøge at forberede os på den ved målrettet at udstyre folk med kvalifikationer, som vi ikke aner, om de får brug for. Det er ikke med specifikke færdigheder og kompetencer, vi ruster næste generation bedst til fremtiden, men måske snarere ved at fremme en bred kundskabshorisont og stærke karakteregenskaber, så man er forberedt på lidt af hvert. Det er netop det, der traditionelt har været det pædagogiske formål med opdragelse, undervisning og dannelse. Pædagogikken 'strikes back'," siger Jens Erik Kristensen. ■

Hør artiklen som podcast:
dpu.au.dk/asterisk-podcast

Læs mere:

Jens Erik Kristensen, Hans Siggaard Jensen og Ove Korsgaard: Pædagogikkens idéhistorie, Aarhus Universitetsforlag, 2017.

Christian Sandbjerg Hansen: Dobbeltsocialisering, opbrudstider og den hellige familie. I: Dansk pædagogisk tidsskrift, 2012.

Claus Haas: Staten, eliten og 'os'. Erindrings- og identitetspolitik mellem assimilation og livet i salatskålen, Aarhus Universitetsforlag, 2014.

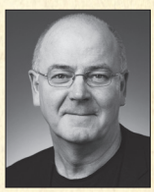

JENS ERIK KRISTENSEN er lektor i pædagogisk idéhistorie ved DPU, Aarhus Universitet. Han underviser på Bachelor- og Kandidatuddannelsen i uddannelsesvidenskab og kandidatuddannelsen i generel pædagogik.

CHRISTIAN SANDBJERG HANSEN er lektor i socialpædagogik og pædagogisk sociologi ved DPU, Aarhus Universitet. Han underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk sociologi og på Masteruddannelsen i special- og socialpædagogik.

CLAUS HAAS er lektor i historiedidaktik ved DPU, Aarhus Universitet. Han underviser på Masteruddannelsen i dansk som andetsprog og på Uddannelse til underviser i dansk som andet- og fremmedsprog for unge og voksne.